

פרורים משולחן רבינו הגאון רבי אברהם גנחובסקי זלה"ה - פרשת נח תשע"ה -

בהן פסול ממזרות, אבל בישראל יש בהן פסול ממזרות מאשת איש, כי העולם יטעו שהגיטין וקדושין גמורים היו והבנים כשרים.

ולכאורה שמעינן דסבירא למהרש"א דאין חומר בעבירת ישראל יותר מעבירת בני נח, דאם היה חומר יותר אם כן מאי קשיא ליה, הרי בדור המבול היה רק עבירה דבני נח.

אך יש לדחות דמכל מקום ספק קיל טפי, ולכן הוצרך לתירוצא דממזרות, אי נמי דיוקא דקרא משמע דבדור המבול לא היה עבירה זו כלל, ומשום הכי הוצרך ליישב משום ממזרות, ואם כן אין ראייה לספיקן מהמהרש"א.

ד. סברת המבי"ט דיש להם רק ז' מצות

העירו, דבספר בית אלוקים להמבי"ט (א"ה ע' בשער התשובה פרק י"ד) איתא דהטעם דאיכא חומר בבני נח דנהרגים על ז' מצוות שלהן, כיון דיש להם רק ז' מצוות ואפילו הכי לא קיימו אותם, שמעינן דאין הטעם מפאת דקל יותר להרוג בני נח, אולם אכתי אין ראייה דפגם דישאל אינו חמיר טפי.

ה. דברי החזון איש

הנה כתב החזון איש (ב"ק ס"י י' סק"ט"ז ד"ה אם) דהא דמהני עד אחד בדיני נפשות בבני נח אינו מפאת דנוח להרגם.

אך נראה דאין מהתם לפשוט ספיקן, דכוונת החזון איש רק דלא נימא דקל להרוג בני נח מכח עד אחד, ואם כן יהרג בעד אחד אע"ג דאין הכרע בממונות לענין הגזל, [וכמו שכתב שם דלענין בירור הממון לא סגי בעד אחד גם בבני נח], ואהא כתב דאינו כן דבעינן עד אחד על גוף העבירה.

אך מכל מקום מדאסיק דמהני עד אחד משום חומר עבירת בני נח, שמעינן דפסיקא ליה דעבירת בני נח חמורה מדישראל, אך עדיין נראה דאין ראייה מכאן לספיקן דהקל הקל, דמכל מקום עבירה דישראל אף דקלה בעונשה יש לומר דחמירא טפי.

* * *

גדר איסור אבר מן החי

הנה מתבאר בגמרא חולין (ק"ב א') דאיכא תרי איסורי, אבר מן החי, ובשר מן החי, ובתרוייהו בעינן כזית, אלא דאיסורא דבשר מן החי כאשר אוכל כזית בשר, אע"פ דאוכל רק חלק מהאבר, ואיסורא דאבר מן החי כאשר אוכל אבר שלם, אע"פ שאין בה כזית בשר, אלא הגידין ועצמות מצטרפים להשיעור.

ובחי'דושי רבינו חיים הלוי (הל' מאכלות אסורות פ"ד ה"ג) חוקר בעיקר איסורא דאבר מן החי, האם יסוד הדין, דבשר וגידין ועצמות יחד הם גוף האיסור דאבר מן החי, וכדין הבשר כן גם דין הגידין והעצמות, דהן בעצמן אית בהו איסורא דאבר מן החי היכא דהויין כברייתן עם הבשר ביחד, ומשום הכי הוא דמצטרפי הגידין והעצמות לשיעורא,

או דילמא נימא דבאמת אבר מן החי שוה לשארי איסורין, דאיסורו נוהג רק בבשר, אלא דין גידין ועצמות באבר מן החי הוא רק דין צירוף להבשר, והוא דין בפני עצמו דכל דהוי כברייתו ואיסורא חייל על ברייתו, מצטרפי ביה גם גידין ועצמות לשיעורא, אבל לא דעצם איסורא דאבר מן החי איתיה גם בגידין ועצמות.

וכתב להוכיח כהצד השני מדברי הרמב"ם, עיי"ש.

ויש לעיין בהאי חקירה מכמה אנפי:

א. אכילת אבר מן החי שלא כדרכו

הנה מבואר בגמרא פסחים (כ"ד ב') דכל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא דרך אכילתן. ויש לעיין מהו לענין איסור אכילת אבר מן החי.

חיוב מיתה בבני נח

אך בְּשֵׁר גִּנְפְשׁוּ דְמוֹ לֹא תֹאכְלוּ (ט' ד')

ופירש רש"י, דכל זמן שנפשו בו לא תאכלו הבשר, והיינו דכשיצאו מהתיבה הותר להם בשר, אבל נאסר להם אבר מן החי.

והנה חזינן דחומר דין בן נח מדין ישראל, דבן נח האוכל אבר מן החי חייב מיתה, משא"כ ישראל האוכל אבר מן החי חייב אלא מלקות, [וכעין זה חזינן דבבני נח עד אחד נאמן לדיני נפשות, משא"כ בישראל בעינן ב' עדים].

ויש לחקור, מי אמרינן דמתפרש דהאיסור בבני נח חומר יותר והלכך חייב מיתה, או דילמא חומר האיסור בבני נח אינו חומר יותר משל ישראל, אלא דלהכי חייב מיתה, שבני נח נענשין טפי מישראל, דנוח טפי להרוג בני נח מאשר ישראל.

ויש לדון בהאי חקירה מכמה אנפי:

א. נפקא מינה לענין פיקוח נפש

הנה נפקא מינה בהאי חקירה לענין פיקוח נפש, היכא דאיכא בן נח דהוה חולה שיש בו סכנה, ומוכרח לאכול אבר מן החי לרפואתו, והיה בדעתו להתגייר, ויש שהות לאוכלו על מנת להינצל, דיכול לאוכלו או קודם הגירות או אחר הגירות, מאי חשיב הקל הקל תחילה, מי אמרינן דמוטב שיאכלנו לאחר הגירות דאז הוי רק איסור מלקות, או דילמא נימא דאדרבה יאכלנו קודם הגירות דאיסור דישראל חמירא טפי, [או נימא דאימת שירצה יאכלו, מפאת דהוי אותו חומר עבירה אלא שקל יותר להרוג בני נח].

ב. נפקא מינה אף אם ליכא היתירא דפיקוח נפש בבני נח

לכאורה נפקא מינה הני"ל רק אם נימא דאיתמר היתירא דפיקוח נפש אף בבני נח, היכא דלא הוה מגי' עבירות, [עיי' בגליון הגרע"א (יו"ד ס"י ס"ב) בשם תיבת גמא (פ"ר שמות אות א'), ובתשובות חתם סופר (יו"ד ס"י ע'). והכרעת רבנן בתראי דאיכא היתירא].

תו יש לדון, דמשכחת לן נפקא מינה אף אם נימא דבבני נח לא איתמר היתירא דפיקוח נפש, והיינו בגוונא דאם לא יאכל אבר מן החי בגיותו, לא ימות קודם גירות אלא ימות רק לאחר הגירות, ואם כן בזה יש לומר דשרי לנכרי לאכול אבר מן החי בכדי להציל הישראל דלאחר הגירות, [כדמסתברא לכאורה דמותר לישראל לחלל שבת להציל בן נח אע"ג דטרם נתגייר, היכא דאם לא יעשה זאת ימות לאחר שיתגייר].

אך באמת אינו מוכרע, דלהצד דליכא היתירא דפיקוח נפש בבני נח, יש לבאר דלא מפאת דהצלה דבני נח קילא, אלא מפאת דלא הותר לבני נח לעבור עבירה משום פיקוח נפש.

וראייתי דדן בתשובות מחזה אברהם (ח"א ס"י נ"ד) בגר שמל ולא טבל, דאכתי חשיב בן נח, והיה חולה מסוכן, האם מותר לישראל לחלל עליו שבת, והנה לפי מה שכתבנו, כל הנדון רק אם לא יחללו עליו שבת ימות לפני הטבילה, אך אם יוכלו להטבילו אלא שיש לחוש שאם לא יחללו עליו עכשיו שבת ימות לאחר הטבילה, לכאורה יהא מותר, דהא בחילול זה גורמים שישראל לא ימות, ועיי'.

ג. דיין שאינו יודע קשה יותר מדור המבול

איתא בגמרא קדושין (י"ג א') כל שאינו יודע בטיב גיטין וקדושין לא יהא לו עסק עמהן, וקשין לעולם יותר מדור המבול. וראיתי במהרש"א (שם) שהקשה אמאי קשה יותר, הרי דיין שאינו יודע גורם רק ספק ממזרות, ובדור המבול היו נכשלין בודאי אשת איש. ותירץ המהרש"א דמכל מקום קשה יותר, דבדור המבול היו בני נח, ואין

ויש לבאר, דסברי התוספות דבעינן מי איכא מידי על עיקר הדבר, ולא על הפרטים המסתעפים, דהרי הכי נמי איכא להקשות דבאבר מן החי דטמאה אם יבטל מיעוט הבשר ברוב העצם בפיו, לישראל שרי ולבני נח אסור, [ויש לדחות].

[ובתשובות מהרי"ל (סי' קס"א) כתב דאף אם נימא דאבר מן החי אסור בהנאה אין לשאול מי איכא מידי דאבר מן החי דטמאה, לבני נח אסירא בהנאה ולישראל שרי בהנאה, דמכל מקום לתרויהו אסירא].

ו. אוכל צפור טהורה חייב

הנה אמרינן בגמרא פסחים (כ"ד ב') דהאוכל חלב חי פטור דהוה שלא כדרך אכילה. והקשו תוספות (שם ד"ה פרט) הא חזינן דהאוכל צפור טהורה במיתתה בכזית, אע"פ דהוה שלא כדרך אכילה. ותיצרו דשאני עוף שהוא רך וחזי לאומצא, וממילא חשיב כדרך הנאות.

וכתב הגרע"א (דרו"ח שם) דיש קצת לדקדק דהקשו דוקא ממיתתה דהחיוב משום נבילה, מכיון דמשמע דכד אכלה כשמתה אף קודם בישול חייב משום נבילה, והרי תיקשי נמי מבחייה דחייב משום אבר מן החי, והוה שלא כדרך אכילה, ואלא על כרחך מוכח כהנ"ל, דשאני איסור אבר מן החי דחייב בה גם שלא כדרך אכילה.

אמנם במהר"ם חלאוה הקשה קושיית התוספות גם מצפור טהורה בחייה, ותיירץ דהתם גזירת הכתוב, דהא בהמה בחייה לאיברים עומדת. הנה חזינן דלא נחית לומר דשאני אבר מן החי דחייב גם בשלא כדרך אכילה, דלא גרע מעצם. והנה נמצא מדברי מהר"ם חלאוה דלמאן דאמר בהמה בחייה לאו לאיברים עומדת לא יתחייב בבילתי מבושל, וכדעת הפרי מגדים, וצריך עיון.

[ותירוצא דמהר"ם חלאוה לא הבנתי, דהא למאן דאמר בהמה בחייה לאו לאיברים עומדת מוקמינן לאבר מן החי כשבישל אחר כך, ומעתה אף למאן דאמר לאיברים עומדת מנא לן דחזית קרא אף באכלו חי, דילמא רק במבושל, וממילא לא יהא משכחת לן דינא דלאיברים עומדת דהא ליכא קרא, רק מסברא אמרינן דלאיברים עומדת. וצריך לומר דסבירא ליה דלמאן דאמר לאיברים עומדת איירי קרא בכל ענין אף באכלה כולה, ודוחק, וצריך עיון].

ז. הוכחת הגר"ח

הנה הגר"ח הוכיח כדבריו, מהא דכתב הרמב"ם (פ"ה מהל' מאכלות אסורות ה"ד) דאם חלקו להאבר לשנים, ואין בכל חלק ממנו כזית, אינו חייב עד שיהא בהבשר עצמו כזית משניהם בלא הגידין והעצמות. וטעמא, משום דהגידין והעצמות של האי חתיכה לא מצטרפי להבשר שבחתיכה השניה כיון דלא הויין יחד כברייתם.

והקשה, דהרי חזינן דאם יש כזית בשר בכל חלק, חייב, ועל כרחך כל חלק הוה אבר מן החי, וחשיבא כברייתו, ואם נימא דחל עיקר איסור אבר מן החי גם על הגידין והעצמות, אמאי לא יצטרפו, אלא ראייה דהגידין הם רק להשלים, ואינו יכול להשלים הבשר שבחתיכה השניה.

והנה ראייה זו אם נימא דכאשר יש כזית בשר בשניהם, חייב משום אבר מן החי, אמנם בהא דכתב הרמב"ם דבפירש כזית בשר לוקה, כתב במאירי וקרית ספר משום בשר מן החי, [מיהו התם טעמו דליכא גידים ועצמות], ואם כן יש לומר דהכי נמי באיכא כזית בשר בשני החלקים נמי האיסור משום בשר מן החי, דמשום אבר מן החי צריך שיהא בבת אחת, ואי לאו הכי לא חשיב אבר, דלא מיקרי כברייתו, והכי נצטרך לומר אליבא דהגרע"א.

* * *

קושיית השאגת אריה

הנה מבואר בגמרא חולין (ק"ב ב') דהני תרי איסורי, אבר מן החי, ובשר מן החי, בתרויהו בעינן כזית, אלא דאיסורא דאבר מן החי כאשר אוכל אבר שלם, אע"פ שאין בה כזית בשר, ואיסורא דבשר מן החי כאשר אוכל כזית בשר, אע"פ דאכל רק חלק מהאבר.

נמצא דמשכחת לן חיובו בתרי אנפי, או באבר שלם, אע"פ שאין בה כזית בשר, או בכזית בשר, אע"פ שאינו אבר שלם.

והנה כתב הרמב"ם (הל' מלכים פ"ט ה"י) דבני נח מצווים על ב' האיסורים, אבר מן החי ובשר מן החי. תו כתב הרמב"ם (שם) דבני

וכתב הגרע"א (שם) דמתבאר מהגמרא דהאוכל אבר מן החי חייב אף שלא כדרך אכילתו, וטעמא, דהרי חייב גם על גידין ועצמות, ואף אי הכל הוה עצם היה חייב, [אלא מכיון דצריך לאכול כל האבר, ממילא צריך לאכול הבשר], והרי אכילת עצם ודאי הוה שלא כדרך אכילה, ואם כן הוא הדין חייב כשאוכל הבשר שלא כדרכו, כגון כשאינו מבושל, דלא גרע מאכילת עצם.

ולכאורה כל דברי הגרע"א דהבשר לא גרע מעצם הם רק להצד הראשון הנ"ל, דהאיסור על העצם כמו על הבשר, אמנם למה שכתב הגר"ח כהצד השני, ליתא לדבריו, דהרי אין אכילת העצם גוף האיסור, ואינו אלא להשלים השיעור דכזית. [אלא אם כן נימא דבעינן בשר, אבל מעצם ילפינן דלא בעינן דרך אכילה, ודוחק].

אמנם הפרי מגדים (סי' ס"ב שפ"ד סק"א) נקט דלא כהגרע"א, ובאבר מן החי נמי צריך לאכול דרך אכילה, ומבואר בדבריו, דאף בעצמות, אם יהא סיבה אחרת, כגון בעירב דבר מר, יהא פטור, דבעינן כדרך אכילתו, ומה שחדית רחמנא בזה מחייבינן, ולא בגווני אחריני, [וכתב שם דהוא הדין בגיד הנשה אע"ג דעץ הוא, מכל מקום אם יערב בו דבר מר יהא פטור, ולהגרע"א הדין נותן דבעירב דבר מר בגיד הנשה יהא חייב].

ב. לדון להוכיח דאינו חייב שלא כדרכו

הנה מבואר בגמרא חולין (ק"ג א') דאין איסור אבר מן החי חל על על איסור טריפה, דאין איסור חל על איסור. והקשה הגרע"א (שם) דאי אמרינן דעובר על איסור אבר מן החי גם באכילה שלא כדרכו, אם כן תיקשי, דהרי קודם הבישול אילו אכלו הוה אכילה שלא כדרכו, אם כן ליכא לאיסור טריפה, אלא רק איסור אבר מן החי, ואם כן אף לכשיבשל מסתברא דלא פקע איסור אבר מן החי, ואלא על כרחך מוכחא דלענין אבר מן החי נמי בעינן כדרך אכילה.

אך אייתי בשם אחיו הג"ר בונם איגר דמכל מקום כשיבשל פקע איסורא, דהשתא אשתכח דאיסור טריפה קדים, וכתב הגרע"א דמבטל דעתו מפאת דעת אחיו.

ג. איסור אבר מן החי אינו חל על טריפה

תו מצאנו להקשות על הגמרא הנ"ל, דהקשה החזון איש (יו"ד סי' ז' סק"ב) דהרי אמרינן בגמרא נדרים (י"ז ב') דאע"פ דאין שבועה חלה על שבועה, מכל מקום בשבועה שלא אוכל תאנים וחזר ואמר שבועה שלא אוכל תאנים וענבים, מיגו דחל שבועה על ענבים חיילא נמי על תאנים, ואם כן הכי נמי נימא דמיגו דחייל איסור טריפה על העצם, יחול נמי על הבשר. ונשאר בקושיא.

ונראה דסבירא ליה להחזון איש כדנקט הגרע"א, דאיסור אבר מן החי הוה על תרויהו, גם על העצם וגם על הבשר, דהרי לדברי הגר"ח יש ליישב קושיית החזון איש, דלא אמרינן מיגו דחייל על העצם, דגוף האיסור אינו אלא הבשר.

ד. נפקא מינה בפיקוח נפש

הנה נפקא מינה, בחולה שיש בו סכנה דמשום פיקוח נפש מוכרח לאכול אחד משני איברים, ומדת הבשר שוה בשניהם, רק באבר אחד יש עצם יותר גדולה, דלהגרע"א והחזון איש חייב לאכול הקטן, דהרי העצם הוא מגוף האיסור כמו הבשר, ונמצא דבהאבר דיש עצם יותר גדולה איכא יותר איסור, משא"כ להגר"ח יש לדון דאיזה שירצה יאכל, דהרי העצם רק משלמת לשיעור, ונמצא דבהא דאיכא עצם יותר גדולה אכתי אין יותר איסור, וצריך עיון.

ה. מי איכא מידי

התוספות בחולין (ל"ג א' ד"ה אחד) הקשו על כללא דמי איכא מידי דלישראל מותר ולבני נח אסור, הא אבר מן החי של טמאה, דלישראל שרי ולבני נח אסור, ותיצרו, דלישראל אסירא מיהת משום טמאה, [ואף בפחות בכזית, לר' יוחנן דסבירא ליה דחצי שיעור אסור מן התורה].

ולכאורה להגרע"א תיקשי, דהא אכתי נפקא מינה באכלו שלא כדרכו, דלישראל דנאסר משום בהמה טמאה, שרי, משא"כ לבני נח דנאסר משום אבר מן החי, אסירא. [ואף להסוברים דשלא כדרך אכילה אסירא מן התורה אלא דאין לוקין, הא נפקא מינה בנפסל מאכילה, וכמו שכתבנו לקמן בתירוץ השני לקושיית השאגת אריה, ועיין].

נח חייבים על הני ב' איסורים בכל שהוא, שלא ניתנו השיעורין אלא לישראל בלבד.

והקשה השאגת אריה (מובא בתשובות חתם סופר יו"ד סי' ע' מהגאון ר' נתן אדלר זצ"ל שהקשה לו השאגת אריה בעברו דרך פפ"מ, וכן מובא בחי' הגרע"א פסחים כ"ד ב'), **דבשלמא בישראל אתי שפיר דבעי ב' האיסורים, אמנם תיקשי אמאי בבני נח בעי ב' האיסורים, הא בכל אבר מן החי, יש משהו בשר מן החי, ואם כן גם האוכל אבר מן החי חייב משום משהו בשר מן החי שבתוכו, ואם כן למאי נפקא מינה בהא דמוזהר על אבר מן החי.**

ויש לדון ליישב בכמה אנפי:

תירוץ א' - נפקא מינה לפיקוח נפש

הנה החתם סופר (תשובות יו"ד סו"ס ע') כתב ליישב, דנפקא מינה בחולה בן נח שיש בו סכנה, ויכול לאכול או כזית בשר או כזית אבר מן החי, וכך יתרפא, דבלא קרא דאבר מן החי, יאכל איזה שירצה, משא"כ לבתר קרא, יאכל רק הבשר שיש בו רק איסור אחד, ולא יאכל האבר שיש בו תרי איסורי. וכך תירץ הגרע"א (שהוציא הרב גשטטר סי' נ"א, ומובא בגליון רמב"ם פרנקל שם) דקאמר כן תלמיד הגרע"א.

והנה שמעינן מהאי תירוץ דגם בבני נח איכא היתר דפיקוח נפש, והחתם סופר כתב דמבואר כך בסוגיא בסנהדרין (ע"ד ב' ע"יש בתוספות ד"ה בן), אמנם הגרע"א (שם) כתב דמנא לן דיש היתר, וצריך עיון הא פשטות הסוגיא בסנהדרין (ע"ד ב') דמותר, וכך כתב הרמב"ם (פ"י הל' מלכים ה"ב), [והנה לשון הגרע"א דאין היתר לישראל להאכילו, אך קשה בתרתי, חדא, דמכל מקום נפקא מינה בבן נח לעצמו, ותו, אם לדידיה מותר, אמאי אסור לישראל להאכילו, הא ליכא לפני עוור, ובאמת הגרע"א בגליון הרמב"ם כתב בשם הפרי מגדים דיש לומר דרק לבני נח מותר ולא לישראל, אבל זה צריך עיון, וכנהני'].

והנה הוה קשיא לי טובא על תירוץ החתם סופר ותלמיד הגרע"א, דאמאי קאמרי דלאחר קרא יאכל הבשר מן החי ולא האבר מן החי, הרי אדרבה עדיפא לאכול האבר מן החי, דהרי בבשר מן החי חייב בכל משהו ומשהו, משא"כ באבר מן החי חייב רק על כל משהו ומשהו של הבשר שבתוכו, משא"כ על העצם חייב רק פעם אחד משום אבר, ואם כן עדיפא להקטין מספר הפירוורים של בשר מן החי אף שמוסיף עוד לאו כולל.

ויש לדון ליישב בכמה גווני דאכתי נפקא מינה דבעינן קרא דאבר מן החי לגוונא דבפיקוח נפש:

א. אבר שאין בו עצם

העירו ליישב, דאיירי באבר הרמב"ם משום אבר, והראב"ד פליג הצ"ח בחולין (שם) דחייב להרמב"ם משום אבר, והראב"ד פליג דבעינן עצמות, וכיון דכל הקושיא רק על הרמב"ם, נימא דאיירי בכהאי גוונא, [עי' בספר אחי וראש שער חצי שיעור פרק ג', ועוד עיון במשברי ים אחאע"א סי' כ"ו ס"ק ט"ו דאיתי עוד רבנן בתראי].

ב. נפקא מינה אם יכול לאכול גם העצם

הנה לכאורה יש ליישב, דאיירי בגוונא דמשום הפיקוח נפש אינו מוכרח לאכול גם העצם, אלא מוכרח לאכול רק הבשר, דבלא קרא דאבר מן החי, יכול לאכול גם העצם הסמוכה לו, ולבתר קרא, צריך להוריד העצם, ואם ימשיך לאכול העצם יתחייב מיתה משום אבר מן החי. [באופן דלא נחייב על הטעם שבעצם, וכלקמן בתירוץ ה'].

ואך תליא זה בהא דדן בברוך טעם (שער הכולל דין א' ד"ה והשתא) אם אכל חצי שיעור משום פיקוח נפש, והוסיף עוד חצי שיעור שאינו לצורך פיקוח נפש, אם ילקה כשהתרו בו קודם השלמת הכזית, דלחד גיסא יש לומר דפטור, דהרי היתרון הוה רק חצי שיעור, אמנם לאידך גיסא יש לומר דחייב, דמכל מקום גם החצי שיעור הראשון מיתסר כיון דהוה חלק מכזית. ולהצד השני, הכי נמי בנידון דידן, אם ימשיך לאכול העצם אמרינן דגם הבשר חשיבא חלק מאיסורא דאבר מן החי.

והביא הברוך טעם ראייה מהא דאמרינן דחולה שיש בו סכנה צריך לאכול ביום כיפור פחות מכשיעור, והרי אם כשכולו פיקוח נפש יש לעשותו פחות מכשיעור, קל וחומר כשרק חלקו. [ועיי' בברוך טעם דדן דדעת הרמב"ם לא כך, מדלא הזכיר לאכול פחות פחות מכשיעור].

ג. חצי שיעור

תו יש לבאר, דנפקא מינה בגוונא דסגי בבשר בלי העצם, דבלא קרא שרי לאכול גם העצם, משא"כ לבתר קרא חייב להפריד העצם, לא בגלל סברת הברוך טעם, אלא מפאת הקל הקל תחילה, שלא יהא על הבשר תרי איסורי, דהרי ודאי הך דהוה רק חד איסורי הוה קל מהך דהוה תרי איסורי. ובכהאי גוונא לא תיקשי הא דהקשינו לעיל דעדיף שיאכל האבר שימעט בשיעורים של בשר, דהרי בין כך יאכל רק אותו כמות בשר.

ויש לבאר דזהו כוונת החתם סופר ותלמיד הגרע"א, ונתיישב מה דהקשינו לעיל, והא דלא כתבו החתם סופר ותלמיד הגרע"א דהעצם לא יאכלנה מפאת דלא בעינן לה לפיקוח נפש, דלא בעו למידן בדינא דהברוך טעם.

העולה מן האמור, דהאי תירוץ הוא לכל השיטות בין להרמב"ם ובין להראב"ד, אף אם אבר רק כשיש עצם, וכן תירוץ זה אף אם נימא דלא כהברוך טעם, דנימא דלא כמוהו רק היכא דהיה דין היתר על החצי הראשון, אבל הכא דיינינן שגם החצי הראשון יהא אסור כיון שיש בו תרי איסורי.

תירוץ ב' - שלא כדרכו

הגרע"א (דרו"ח פסחים כ"ד ב') ובתשובות שהוציא הרב גשטטר סי' נ"א) תירץ דנפקא מינה באיסורא דאבר מן החי, לענין אם אכלו שלא כדרך אכילתו, שחייב גם על הבשר, דלא גרע מעצם, [והפרי מגדים (סי' ס"ב שפ"ד סק"א) סובר דפטור].

אך כתב הגרע"א דלא אתי שפיר לדעת מהרש"ל בשבועות (כ"ג ב') דלר' שמעון דחייב בכל שהוא, חייב נמי בשלא כדרך אכילתו, והוכיח כן מדברי התוספות (שם), דלפ"י ליתא להאי תירוץ, דהרי גם בבני נח חייבים במשהו, ואם כן חייבים גם על איסורא דבשר מן החי כשאוכלו שלא כדרך אכילתו.

אך מצאתי בתשובות מהר"י אסאד (ח"א סי' קמ"ד) שהוכיח דהרמב"ם לית ליה לסברת המהרש"ל, מהא דכתב הרמב"ם (פ"י דממאכ"א ה"א) דהשוטה יין נסך ועירב בו דבר מר פטור, אע"פ דכתב (פ"י דממאכ"א ה"א) דשיעור יין נסך במשהו, וכן הביא ראייה זו במנחת חינוך (מצוה ק"א). [ועיי' בדרו"ח פסחים (כ"א ב') הביא הגר"א בן הגרע"א, דבלימוד הישיבה נסתפק הגרע"א אם הרמב"ם סובר כמהרש"ל והביא ראיות לכאן ולכאן, עיי' שם הראיות. וצריך עיון אמאי לא הוכיח לה כהוכחת המהר"י אסאד והמנחת חינוך, ואין לומר דסבירא ליה להגרע"א דרק אליבא דר' שמעון מדמינן לה אהדדי ומשום אחשביה, דהא הגרע"א יליף מינה לענין בן נח, וצריך תלמוד].

תו יש לדון דאתי שפיר גם לשיטת המהרש"ל, דהנה כל הא דחידש מהרש"ל דלר' שמעון חייב בשלא כדרך אכילה היינו כגון באכלו חי, אבל היכא דנפסל מאכילת אדם הא מודה ר' שמעון דשרי, דהא מבואר בגמרא עבודה זרה (ס"ז ב') דילפינן מקרא דנבילה דבעינן ראוי לגר, ומשום הכי סובר ר' שמעון דנותן טעם לפגם מותר. ואם כן אכתי יש ליישב דברי הרמב"ם, באופן שהבשר נפסל מאכילה, דמפאת בשר מן החי יהא מותר, אך מפאת אבר מן החי אסירא, דלא גרע מעצם, וכדכתב הגרע"א לענין שלא כדרך אכילה, דלכאורה אין לחלק בין אם הפטור מפאת פעולת האכילה, דבזה דן הגרע"א דמדמינן לעצם, ובין היכא דהפטור מפאת דאינו ראוי לגר. [ואולי נימא דהא דבעינן ראוי לגר, לישראל נאמר ולא לבני נח].

[ועיי' במעשה חושב על שער המלך (פ"ה מהל' יסודי התורה ה"ה) דכתב דאף אי נימא דלר' שמעון דחייב במשהו, חייב גם בשלא כדרך הנאתו, מכל מקום לענין אכילת גיד השנה דבהמה טמאה יהא פטור אף לר' שמעון, למאן דאמר אין בגידו בנותן טעם, דגיד הנשה עץ בעלמא, וגרע משלא כדרך הנאתו].

אך אם נימא הכי, דבאבר מן החי יהא חייב אף בנפסל מאכילה, תיקשי אמאי באינו בן יומו שרי באבר מן החי, וכי תימא מפאת דהעצם אינה נותנת טעם והוה כאוכל חצי אבר, אם כן אף בבן יומו יהא מותר מפאת אבר מן החי, ולא יאסר אלא משום בשר מן החי. והרי דנו הפוסקים לענין טעם כעיקר באבר מן החי, וכד נימא דאסור, אם כן יהא מוכח מהא דשרינן באינו בן יומו, [דלא אשתמיט בפוסקים לאסור באינו בן יומו], דשרי בנפסל לגר, ולא אמרינן דבשר לא גרע מעצם, [וכן יש להוכיח מהא דשרינן בשרצים באינו בן יומו אף בשרצים המאוסים].

תירוץ ג' - בחייה עומדת לאברים ולא לחתיכת בשר

העירו ליישב, דהנה דיינין בגמרא חולין (ק"ב ב', ע"יש בפרש"י) אם בהמה בחייה עומדת לאברים, והיינו האם בהמה בחייה עומדת שיחתכו איבריה לפני שתשחט, ותליא בזה אי איכא שם אבר בחייה לפני שהפרישו מהבהמה.

וכתב הפלתי (סי' ס"ב ס"ה) דדעת הרמב"ם דנקטינן דבהמה בחייה לאברים עומדת. אך לענין בשר מן החי, כתבו התוספות בחולין (ק"ב ב' ד"ה שאין) דלכולי עלמא בהמה בחייה לאו לחתיכת בשר עומדת.

ולפי"ז שפיר איכא נפקותא באיסורא דאבר מן החי, בגוונא דאוכל כל הבעל חי, דמצד בשר מן החי אינו חייב, משא"כ מצד אבר מן החי חייב.

והנה בזה יתיישב לשיטת הרמב"ם, אך כמדומה דדעת שאר הפוסקים דבהמה בחייה לאו לאברים עומדת.

תירוץ ד' - נפקא מינה בעוף דאיכא ב' עונשין

עוד העירו לתרץ, דהנה קושיית השאגת אריה תיקשי גם בישראל, דלשיטת ר' שמעון דסובר דבכל שהוא לקי, אם כן בכל אכילת אבר מן החי עובר באיסור בשר מן החי.

אך לא תיקשי, דלדידן דאינו חייב מיתה אלא רק מלקות, נפקא מינה בדין אבר מן החי, דאם יתרו בו קודם אכילתו שיש כאן גם בשר מן החי וגם אבר מן החי, ילקה שנים, [משא"כ בבני נח דאי אפשר להורגו פעמיים].

והשתא יש לדון, דהרי כתב הרמב"ם (שם הי"א) דאין בן נח נהרג על אבר מן החי דעוף, וכתב הגרע"א (גליון הרמב"ם) בחד תירוצא, דמכל מקום אסירא, רק ליכא מיתה.

ומעתה יש לעיין אם ענשין ליה, ואם תימצי לומר דענשין ליה, אם כן כאשר יש כאן תרי איסורי וענישוהו ב' פעמים, [וכל זה לחד תירוצא דהגרע"א על הרמב"ם].

תירוץ ה' - להמשיך לאכול האבר

עוד תירצו, דנהי דחייב מיתה משום בשר מן החי, אך נפקא מינה דאם רוצה להמשיך לאכול העצם שבפיו, אם יש רק איסור בשר מן החי, מאי איכפת לן שאוכל האבר, אמנם השתא דאיכא גם איסור אבר מן החי, הא ודאי עונשין ליה.

אמנם יש לדחות, דאפילו אם היה רק איסור דאבר מן החי היה אסור להמשיך לאכול האבר, דהרי איירי דבישל האבר, [דבהיותו חי פטור מאיסור דבשר מן החי, דהוה שלא כדרך אכילתו], ואם כן העצם בלעה מן הבשר, ויתחייב על הטעם שבו, דהרי דעת ההפלאה (הגאון אחדי' המובה בשו"ת חתם סופר יו"ד סי' צ"ד) דאמרינן טעם כעיקר גם בבני נח.

אך יש לומר דאכתי נפקא מינה, בגוונא דהיו עצמות רבות או בשר דהיתר, והטעם בטל בששים, [אם נימא דיש ביטול ברוב אצל בני נח].

תו, דלא בריא לי אם אסור לאכול טעם הבשר הבלוע באבר, דהרי הוה שלא כדרך אכילתו, דאטו אם יבשל בשר טריפה בסיר, ויאכל רק את הסיר אטו נחייב משום טעם כעיקר בברזל, הרי יש לומר דהוה שלא כדרך.

אך באמת יש לדון דסוף סוף כל הא דאינו כדרך אכילה הוה רק מפאת הברזל של הסיר. איברא, הרי מבואר ברמב"ם (פ"ב מ"סודי התורה ה"ח) דהאוכל מאכל שעירבו בו דבר מר הוה שלא כדרך אכילתו, חזינן דכיון דפורש מחמת המרירות, שוב הוה שלא כדרך אכילתו, ואם כן הכי נמי באוכל עצם שבלעה בשר, הוה שלא כדרך אכילתו. [אך כל זה אם נימא דלא כמהרש"ל (הני"ל בתירוץ ב') דכל שחייב בכל שהוא, חייב שלא כדרך].

תירוץ ו' - קהילות יעקב

הקהילות יעקב (סנהדרין סי' כ"ג, וחולין סי' כ"ה) תירץ דנפקא מינה לענין ביטול ברוב, דבלא קרא, סגי ברוב כנגד הבשר, משא"כ לבתר קרא בעינן רוב גם כנגד העצם.

אך צריך עיון, דאם האברים בעין, הא חד בתרי בטיל, כמו בבהמה בשתי בהמות, ואין מסתכלין על גדלן, כמו שכתב החזון איש, ואם טחנם, הא כבר לא הוה אבר מן החי.

אלא הנדון כשהיה בפיו, ואם כן בלאו הכי העצם תבטל את הבשר. ויש לבאר דכונתו בגוונא שהעצם שוה כנגד הבשר, ואוכל דבר נוסף לצרף הנוסף לעצם דיבטל הבשר. אך תליא אם יש ביטול ברוב לבני נח, כדרך במהר"ם שיק (יו"ד סי' ק"ד).

בענין 'משיב הרוח'

ויש לדון דגם לדעת המחבר, יש לומר דאין כאן ראייה להיפוך שלא יגמור מוריד הגשם, דהמחבר כתב כך מטעמא אחרינא, שנחשב תחילת תפילת חול, וממילא חייב לגמור.

אך יש לדון דלא יעשה כך מטעמא אחרינא, דהרי המטבע היא דוקא משיב הרוח ומוריד בגשם, ואין להחליף הסדר.

אך לאידך גיסא יש לומר דאם יאמר מוריד ולא יגמור, הוה הפסק בתפילה. והלכך צריך עיון מה יעשה.

חזר ונזכר שאין דינו לחזור

יש לעיין במי שאמר בימות השגמים מוריד הטל, ולא אמר משיב הרוח, [ואינו צריך לחזור], וכשהגיע לאמצע שמונה עשרה נזכר שאמר מוריד הטל, וטעה וסבר שבכהאי גוונא הדין דצריך לחזור, והתחיל לחזור, ועכשיו נודע לו שאין צריך לחזור, מי אמרינן דימשיך מהמקום שעמד לפני שהתחיל לחזור, או דילמא אמרינן דימשיך ממקומו דהשתא, כיון שהסיח דעתו מהברכות הראשונות, והוה כפסע ג' פסיעות שחוזר לראש. ובשערי תשובה (סי' ק"י"ד) בשם ישלמי צבורי' מבואר כהצד הראשון, דחוזר למקומו הראשון.

וראיתי בדינים והנהגות (מהחזון איש פ"ד אות כ"ה) באחד שאמר ותן ברכה כדינו, וסבר שצריך לומר ותן טל מטר וברכה, וחזר באמצע שמונה עשרה לברכת השנים ואמר ותן טל ומטר, ואחר כך קודם שסיים להתפלל נודע לו ששפיר קאמר ותן ברכה, וקאמר שצריך לחזור ולהתפלל, ולכאורה להשלמי ציבור דחוזר למקומו הראשון הכי נמי אמאי לא נימא הכי, ויש לחלק, דהכא גרע דהוא סימן קללה, ועיין.

טעה ואמר 'מוריד'

יש לעיין במי שנמצא בימות הגשמים, וצריך לומר 'משיב הרוח ומוריד הגשם', וטעה והלך כהרגלו בימות החמה, ואמר 'מוריד' ולא סיים בתיבת 'הטל', מפאת שמיד נזכר שהוא ימות הגשמים, מה יעשה, ויש בזה ג' אפשרויות:

חדא, דיגמור 'הטל', שהרי זה שייך גם בימות הגשמים, וחזינן שאם אמר 'מוריד הטל' אין צריך לחזור, [והרי מבקשים ותן טל ומטר לברכה בימות הגשמים].

שנית, נימא דיפסיק לאחר תיבת 'מוריד', ויאמר 'משיב הרוח ומוריד הגשם', שהרי לא תקנו לומר 'מוריד הטל' בימות הגשמים.

שלישית, נימא דתיבת 'מוריד' שאמר, יגמור 'הגשם', ואחר יאמר 'משיב הרוח'.

והנה יש לדון באפשרות השלישית, דלא יגמור מוריד 'הגשם', כיון דדעתו היתה לומר מוריד 'הטל', לא יועל לצרף ל'מוריד' תיבה שלא חשב עליו מתחילה, דזה מילתא אחריתא.

והרי חזינן מי שהיה צריך להתפלל מנחה בשבת, ולומר 'אתה אחד', וטעה וסבר שהוא חול וקאמר 'אתה' על מנת לגמור 'אתה חונן', נחלקו בזה הפוסקים, ודעת המחבר (סי' רס"ח ס"ג) שיגמור 'אתה חונן', ודעת המגן אברהם והפרי מגדים ודרך החיים (שם) שיאמר 'אתה אחד'.

והנה מהמגן אברהם וסייעתו חזינן דלא קפדינן שכונתו היתה לגמור בדבר אחר, ואם כן יוכל לומר מוריד הגשם.

עטרת זקנים בני בנינו

ברכות מאלופות לכבוד

הגאון ר' שלמה יוסף גנהובסקי שליט"א

שמוסר נפשו לקיים ולשמור ולפרסם תורת אביו זצוקללה"ה ואף חלקו רב בהפצת התורה בגליונות אלו

לרגל השמחה השרויה במעונם באירוסים

בנו הבחור המופלג משה נ"י

והברכה אחת לאמא של מלכות הרבנית שתחי'

שיזכו כולם לראות נחת מכל יוצ"ח, דורות ישרים מבורכים לתפארת המשפחה הדגולה.

זאת למודעי

הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשונו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו ז"ל היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו זצ"ל בכמה וכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך התקנו רק חלק מהדברים.